

เรื่องเสริมในสรรพสิทธิ์คำฉันท์

การนำนิทานชาดกซึ่งเป็นเรื่องสั่งสอนคติธรรมมาปรุงแต่งเป็นวรรณคดีที่สมบูรณ์ทั้งเนื้อหาและสุนทรียะทางภาษานับเป็นอัจฉริยะของกวีโดยแท้ การเสริมเรื่องถือเป็นกลวิธีหนึ่งที่กวีนำมาใช้เพื่อให้เรื่องที่แต่งขึ้นใหม่นั้นสนุกสนานยิ่งขึ้น ข้อสำคัญที่สุดคือ แม้เรื่องเสริมจะมีเนื้อหารายละเอียดปลีกย่อยมากมายเพียงใดก็ตาม แต่จะต้องมีความสัมพันธ์กับแก่นเรื่อง โครงเรื่อง และลักษณะนิสัยของตัวละครจากเรื่องเดิม เหมือนดังศิลปินวาดภาพ หากวาดภาพตามจินตนาการของตนเองทั้งหมด ย่อมเลือกสรรสิ่งงดงามมาประกอบภาพนั้นได้ทุกอย่างตามใจปรารถนา แต่การปรุงแต่งภาพที่คล้ายศิลปะให้กลับกลายเป็นภาพที่งดงามวิจิตร และยังคงเค้าโครงสร้างของภาพเดิมไว้นั้นยากยิ่งกว่า ศิลปินผู้นั้นจะต้องมีความสามารถอย่างแท้จริง เพราะนอกจากจะรู้จักเลือกสิ่งที่เหมาะสมและกลมกลืนกับภาพเดิมแล้ว ยังจะต้องคำนึงถึงด้านศิลปะอีกด้วย ซึ่งต้องใช้ความรู้ความสามารถถึงสองชั้นตอนในเวลาเดียวกัน

4.1 ประเภทของเรื่องเสริม

จากการเปรียบเทียบโครงเรื่องระหว่างสรรพสิทธิ์ชาดกกับสรรพสิทธิ์คำฉันท์ เห็นได้ว่าโครงเรื่องสรรพสิทธิ์คำฉันท์มีทั้งส่วนที่เหมือนและต่างจากสรรพสิทธิ์ชาดก ส่วนที่ต่างกันนั้นเป็นส่วนที่กรมสมเด็จพระพรหมเชษฐาธิราชทรงดัดแปลงและเสริมเพิ่มเติมจากเรื่องเดิม นอกจากโครงเรื่องแล้ว พระองค์ยังทรงเสริมรายละเอียดต่าง ๆ มากมายในส่วนที่เป็นเนื้อหาสาระ เรื่องเสริมในสรรพสิทธิ์คำฉันท์จึงแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท คือ

4.1.1 เรื่องเสริมหลัก หมายถึงเรื่องเสริมส่วนที่เป็นโครงเรื่อง :

สามกษัตริย์ยกทัพมาชิงนางสุพรรณโสภา

สามกษัตริย์ผิดหวังจากการดูขุนนางสุพรรณโสภา เมื่อทราบข่าวอภิเษกระหว่างพระสรรพสิทธิ์กับนางสุพรรณโสภา จึงโกรธแค้นยกทัพมาชิงนาง

ยักษ์กาจกรลักนางสุพรรณโสภา

พระสรรพสิทธิ์อยู่ร่วมกับนางสุพรรณโสภาที่เมืองศิริพัชรราว 2 ปี ในที่สุด

พระสรรเพชญ์ก็คิดกลับกลอกนคร เพราะรำลึกถึงพระชนกชนนี นางสุพรรณโสภาขอติดตามไปด้วย ระหว่างพักแรมกลางทาง ยักษ์กาลจักรมาพบเข้า เกิดความคลุมหลงในความงามของนางสุพรรณโสภา จึงร้ายมนต์สะกดให้หลับและลักนางสุพรรณโสภาไปกาลกฏบุรี

นรเชษฐคามสช่วยคลี่คลายปัญหา

นรเชษฐคามสเพิ่งอ่านบอกเหตุการณ์ พระสรรเพชญ์จึงติดตามและได้นางสุพรรณโสภากลับคืนในที่สุด

โครงเรื่องเหล่านี้ นอกจากจะเป็นแนวทางในการเรียงลำดับความคิดของการเสนอเรื่องต่าง ๆ มีให้กระจัดกระจายแล้ว ยังเปรียบเสมือนหลักซึ่งเป็นเครื่องอาศัยของรายละเอียดต่าง ๆ อีกด้วย

4.1.2 เรื่องเสริมประกอบ หมายถึง เรื่องเสริมย่อยหรือรายละเอียดประกอบโครงเรื่อง มีทั้งส่วนที่เป็นเหตุการณ์หรือเรื่องราวรายละเอียดต่าง ๆ และส่วนที่เป็นบทพรรณนาต่าง ๆ จึงแบ่งออกได้เป็น 2 หัวข้อย่อย ดังนี้

4.1.2.1 เรื่องเสริมประกอบส่วนที่เป็นเหตุการณ์ :

พระสรรเพชญ์กระทำประทัภณ

พระสรรเพชญ์กระทำประทัภณตอนว่าลาพระเจ้าวิชัยราชและพระนางอุบลเทวี ไปศึกษาศิลปวิทยาที่เมืองตักกิสลา เพื่อความสริมงคลทั้งสองฝ่าย

พอค้ำชมความงามนางสุพรรณโสภา

พระสรรเพชญ์ทราบข่าวความงามของนางสุพรรณโสภาจากพอค้ำชาวเมืองคิริพัชรที่นำสินค้ำมาขายในอลิคนคร จึงเกิดความรัก และให้พอค้ำเป็นผู้นำทางไปเมืองคิริพัชร

นางสุพรรณโสภาตั้งสัตย์อธิษฐาน

เมื่อยักษ์กาลจักรลักนางสุพรรณโสภาไปแล้ว ก็พยายามจะบังคับนางเป็นชายา แต่ไม่สำเร็จ เพราะอาศัยอำนาจความซื่อสัตย์ที่มีต่อสามีบันดาลให้ยักษ์กาลจักร

เราร้อนคุดไฟเผาทุกครั้ง

นร. ธรรมศาสตร์ เสกมาทิพย์ และ ศรีทิพย์

ทางที่จะไปเมืองกาลกัญญูรีนั้นเงินไม่มั่ง นร. ธรรมศาสตร์ จึงเสกมาทิพย์
เป็นพาหนะแก่พระสรรพลสิทธิ์ เพราะเหาะเหินเดินอากาศได้ และเสกศรีทิพย์เป็นอาวุธไว้ต่อสู้กับยักษ์กาลจักร

ยักษ์กาลจักรถูกอาวุธ

พระสรรพลสิทธิ์ต่อสู้กับยักษ์กาลจักรด้วยอาวุธนานาชนิด ยิงอาวุธถูกร่าง
ยักษ์กาลจักร แทนที่จะตาย กลับทวีเพิ่มร่างยักษ์มากขึ้น

พระสรรพลสิทธิ์สอนศิลา 5 แก่ยักษ์กาลจักร

พระสรรพลสิทธิ์ขณะยักษ์กาลจักรด้วยการถอดดวงจิต และสอนศิลา 5 แก่
ยักษ์กาลจักรให้ยึดถือปฏิบัติต่อไป

4.1.2.2 เรื่องเสริมประกอบส่วนที่เป็นบทพรรณนา :

บทชมเมือง

มีอยู่ 4 ตอนด้วยกันคือ ชมเมืองศิริพัชร อลิกนคร อาศรมนร. ธรรมศาสตร์
และกาลกัญญูรี แต่ละตอนมีความคล้ายคลึงกัน พรรณนาความงามของเมืองเป็นส่วน ๆ เช่น
กำแพง ป้อม เสาค้ำย หอยุทธ ปราสาท ตลอดจนความร่มเย็นเป็นสุขของประชาชน อันเนื่อง
มาจากพระบรมเดชานุภาพขององค์กษัตริย์ เป็นต้น

บทสังกรรย

เป็นบทรักหรือบทสังวาสระหว่างพระสรรพลสิทธิ์กับนางสุพรรณโสภา
มีอยู่เพียงตอนเดียวตลอดทั้งเรื่องในสรรพลสิทธิ์คำฉันท์

บทชมคง

กล่าวไว้เฉพาะตอนที่มีการเดินทาง เช่น ตอนพระสรรพลสิทธิ์ไปตัดกสิลา

หรือไปเมืองกัรพัสร์ แต่ที่สำคัญคือตอนที่พระสรรพลีทธีพานางสุพรรณโสภากลับอลิคนคร แต่
บทชมคงนี้ไม่ต่อเนื่องกัน มีเหตุการณ์อีกกาลจักร ลักนางสุพรรณโสภาแทรกขึ้นอยู่ หลังจาก
พระสรรพลีทธีได้นางสุพรรณโสภาลับคืนแล้ว จึงพานางชมคงต่อ บทชมคงนี้พรรณนาป่าหิมพานต์
อย่างวิจิตรพิสดารมาก เช่น ชมไม้ ภูเขา แม่น้ำ คาว และอื่น ๆ

บทนิราศ

บทคร่ำครวญของพระสรรพลีทธีที่ตองพลัศพรากจากนางสุพรรณโสภา
กรมสมเด็จพระปรมาธิบดีชิโนรสทรงพรรณนาไว้อย่างละเอียดลออ อีกทั้งทรงนำธรรมชาติมา
เปรียบเทียบอารมณ์หรือความรู้สึกของตัวละครได้อย่างยอดเยี่ยม นับเป็นตอนที่ไพเราะที่สุด
ในสรรพลีทธีคำฉันท์

แม้เรื่องเสริมประกอบจะเป็นเพียงส่วนประกอบของโครงเรื่อง แต่มีความ
สำคัญไม่น้อยกว่าเรื่องเสริมหลัก เพราะเป็นส่วนเสริมเนื้อเรื่องในวรรณคดีให้สมบูรณ์และ
กระจ่างยิ่งขึ้น นอกจากนี้ ทั้งเรื่องเสริมหลักและเรื่องเสริมประกอบยังมีความสัมพันธ์กับแก่น
เรื่อง โครงเรื่อง และลักษณะนิสัยตัวละคร อีกทั้งเน้นองค์ประกอบเหล่านี้ให้เห็นชัด และสม
เหตุสมผลยิ่งซึ้งกว่าเดิมด้วย แสดงให้เห็นถึงอัจฉริยะของกรมสมเด็จพระปรมาธิบดีชิโนรส
อย่างแท้จริง

4.2 สันนิษฐานที่มาของเรื่องเสริม

เรื่องเสริมทั้งหมดที่กล่าวมาข้างต้นเป็นเรื่องที่อ่านพบเสมอในวรรณคดีไทย การ
สันนิษฐานที่มาของเรื่องเสริมส่วนใหญ่สรุปแน่นอนไม่ได้ เรื่องเสริมที่คล้ายคลึงกับวรรณคดี
เรื่องอื่น ๆ นั้น คงเกิดจากความเป็นสุตควีของกรมสมเด็จพระปรมาธิบดีชิโนรส อย่างไรก็ตาม
เพื่อให้การสันนิษฐานที่มาของเรื่องเสริมใกล้เคียงกับข้อเท็จจริงมากที่สุด ผู้วิจัยจะเลือก
เฉพาะวรรณคดีที่เห็นว่าจะมีอิทธิพล หรือมีความสัมพันธ์ต่อพระองค์เป็นเกณฑ์ในการวิเคราะห์
เช่น ปัญญาสาครก ลิลิตพระลอ สมุทรโฆษคำฉันท์ มหาเวสสันดรชาดก รามเกียรติ์ เป็นต้น
ส่วนเรื่องเสริมประกอบส่วนที่เป็นบทพรรณนานั้น ผู้วิจัยจะเลือกวรรณคดีเด่น ๆ ยกเป็น
ตัวอย่างประกอบ

ผู้วิจัยจะวิเคราะห์ที่มาของเรื่องเสริมตามลำดับเหตุการณ์ในสรรพลีทธีคำฉันท์ เพื่อ

ความสะดวกในการติดตามเรื่องราวต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

บทชมเมือง

เมืองเป็นส่วนหนึ่งของฉากในวรรณคดี เมื่อกล่าวถึงเมืองคราใด ก็มักชมความงามของเมืองนั้น ๆ ความคู่ควยเสมอทุกครั้ง คงเนื่องด้วยความภาคภูมิใจในบ้านเกิด เมืองนอนก่อให้เกิดอารมณ์สะเทือนใจ กวีจึงพรรณานบ้านเมืองด้วยจิตใจที่ชื่นชมอย่างเต็มเปี่ยม ให้คงงามที่สุดตามแบบที่ควรจะเป็น และถ่ายทอดเป็นภาษาวรรณคดีที่ไพเราะเพราะพริ้ง พริ้งพร้อมด้วยโวหารเปรียบเทียบกับอื่น ๆ ดังคำประพันธ์ว่า

ปรากฏทวารวาง
 เชนงเทอนจรเทอญเปลื้อง
 เรือนรบรบคืบโค
 ป้อมค่ายร่ายเยียร

วิจิตรนางจรลสิ่ง
 ปรบักขปองเปียน
 รณะคะคูค้ำยเคียร
 มิตรแมนมาเรียงราย¹

บทชมเมืองในสรรพสิทธิ์คำฉันท์ดังตัวอย่างข้างต้น มีลักษณะคล้ายคลึงกับวรรณคดีไทยแทบทุกเรื่อง ซึ่งเป็นแบบอย่างหนึ่งของการแต่งวรรณคดีเกือบทุกประเภท เช่น บทพระราชนิพนธ์อิเหนา ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย พระองค์ทรงพรรณานเมือง กุเรปัน คาหา กาทัง และสิงห์ค้ำสำหรับ ดังคำประพันธ์ว่า

อันลีธานีราชฐาน
 เทเวศร์นฤมิตด้วยฤทธา
 มีปราสาททั้งสามตามฤดู
 หลังคาฟานนังนอกใน
 ภูเขาเงินรองฐานมีมารแบก
 แก้วไพฑูรย์ทำเป็นลำยอง

กว้างใหญ่ไพศาลนักหนา
 สนุกตั้งเมืองฟ้าสุราลัย
 เสด็จจ้อยโคยจินค้ำอักษาลัย
 แล้วไปค้ำยโมราศิลาทอง
 ยอดแทรกยอดใหญ่ไม้สิบสอง
 บัญชรของชัชวาลบานบัง²

¹ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส, สรรพสิทธิ์คำฉันท์, หน้า 9.

² พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, อิเหนา (พระนคร : ศิลปาบรรณาการ, 2508), หน้า 2.

กำสรวดโคลงสั้น ซึ่งเป็นวรรณคดีสมัยอยุธยาตอนต้น มีข้อความพรรณนาเกี่ยวกับกรุงศรีอยุธยาในรายคนและโคลงสั้นบทสั้น ๆ ดังคำประพันธ์ดังนี้

ศรีสิทธิวิชัยบรร นครกรรม ไกรพรหมรังสรรค์
 สวรรค์แดงแถม แยมพื้นแผ่นดินสุธา มหาคิลกภพ นพรัตน์-
 ราชธานี บูรีรมย์เมืองมิ่ง แลแล้วเส ราเมศรไทท้าวทอง
 แดงเอง

อยุธยาชัยฟ้า	ลงกิน แลฤา
อำนาจบุญเพรงพระ	กอเกื้อ
เจกียลอออินทร	ปราสาท
ในทาบทองแล้วเนื้อ	นอกโสม
อยุธยาศโยคฟ้า	ฟากคิน
นาคพิภพคยว	คอกฟ้า
แสนโกฏิบ่ขลยิน	หยากระเบือ
รายรัตน์เรื่องรุ่งหล้า	หลากสวรรค์ ¹

จากตัวอย่างที่ยกมาข้างต้น แสดงให้เห็นว่า บทชมเมืองเป็นแบบการแต่งวรรณคดีที่นิยมกันมาแต่โบราณ อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาบทชมเมืองในสรรพสิทธิ์คำฉันท์ โดยเฉพาะตอนชมเมืองศิริพัชรและอลิคนครต่างมีข้อน่าสังเกตคือ หลังจากชมเมืองเสร็จแล้วจะต่อเรื่องด้วยการกล่าวถึงตัวละครสำคัญในเมืองนั้น ๆ ลักษณะการแต่งเช่นนี้คล้ายคลึงกับในสมุทรโฆษคำฉันท์ คือหลังจากชมเมืองรมยบุรีแล้วก็ต่อด้วยการพรรณนาตัวละคร ดังคำประพันธ์ว่า

พระบาทสีห-
 เสวยราชสุขสม-

นรคูปค้อนปรากฏม
 บัติเรื่องพระไชยศรีฯ

¹พระวราเวทย์พิสิฐ, คู่มือกำสรวดศรีปราษฎ (พระนคร : โรงพิมพ์ รสท., 2503),

เทพีภิเษกคือกนก
เป็นเฉลิมแกนางในครุฑ
ธิดาอันอุดมชื่อพิน-
เสาวภาคยมฤตยสาร

-พติมหัส
คืออนงคนงคราย
ทุมดินทร์ลำภาพาด
-และกามแกลงเกล้า¹

ในสรรพสิทธิ์คำฉันท์ หลังจากชมเมืองกรีฑัชรแล้ว กรมสมเด็จพระปรมานุชิต-
ชิโนรสทรงแต่งทอ ดังคำประพันธ์ว่า

สมเด็จพระนฤเบศรบรม
อสุภราชนรินทร์

กรมเกียรติสมญา

เทพีภิเษกสวัสดิ์คือองค์

โกสมอนงค์

อนุชานาฏนงพาล

อันเตบุเรราชบริวาร

ทกหมื่นมีประมาณ

ละองค์ลออพอตา

เอกอรรคคฤศรสุดา

สุพรรณโสภา

พระนามพระหนอกษัตริย์²

นอกจากลักษณะการแต่งจะคล้ายคลึงกันแล้ว การใช้ภาษาที่เลียนแบบกัน มี
คำว่า "ปรากฏ" ในสมุทรโฆษคำฉันท์ และคำว่า "ปรากฏ" ในสรรพสิทธิ์คำฉันท์ แม้จะเขียน
ศัพท์เพี้ยนกันบ้างเล็กน้อย คือ แผลง ป เป็น บ แต่ก็คงเป็นศัพท์เดียวกัน อีกคำหนึ่งคือ
"เทพีภิเษก" เขียนตรงกัน

อย่างไรก็ดี การสันนิษฐานที่มาของบทชมเมืองจะสรุปแน่นอนไม่ได้ เพราะ
เป็นวิธีการแต่งวรรณคดีอย่างหนึ่ง แต่คงได้รับอิทธิพลจากสมุทรโฆษคำฉันท์มากกว่าวรรณคดี
เรื่องอื่น

¹สมุทรโฆษคำฉันท์ (พระนคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2522), หน้า 12.

²สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส, สรรพสิทธิ์คำฉันท์, หน้า 7-8.

พระสรรเพชญ์กระทำประตักมิณ

การกระทำประตักมิณเพื่อความสิริมงคลก่อนออกเดินทางหรือจากกันนั้น เป็นพิธีอย่างหนึ่งของพราหมณ์ที่มีมาแต่โบราณ ปีกกล่าวไว้ในมหาเวสสันดรชาดก ก่อนที่ชูชกจะเดินทางไปพบพระเวสสันดรที่เขาวงกต เพื่อขอพระกัณหาและชาลีมาเป็นทาสรับใช้ ชูชกเป็นห่วงนางอมิตตคามมาก ได้ช่วยขอมแซมบ้านและอื่น ๆ ที่สำคัญ คือชูชกได้กระทำประตักมิณก่อนออกเดินทาง ดังคำประพันธ์ว่า

เขาก็กังขอมิตตาคารุณศ ใหนั่งนึ่งในทักมิณประเทศ
 สืบสายสำเนียง จึงกระทำประตักมิณวนเวียนวงโคสาม
 รอบ ตามฉบับระบอบไสยศาสตร์เพทว่า ทั้งผู้บูก็จะมี
 ภัย ทั้งผู้ไปก็จะมีเหตุ หากให้สวัสดิ์เจริญทั้งสองข้าง
 ก็เป็นจาวีตเพียงอย่างว่าเกิดคุณ¹

นอกจากกัณหาชูชก ยังปรากฏในกัณหาพาหน ส่วนวนของพระเทพโมลี (กลั่น) หลังจากพระอัจจุตถาภิษบรยายป่าหิมพานต์บอกทางไปสู่เขาวงกตแก่ชูชกแล้ว ชูชกได้กระทำประตักมิณต่อพระอัจจุตถาภิษบรเช่นกัน ดังคำประพันธ์ว่า

...รับคำพระอัจจุตถาภิษบรของสักการสรรเสริญ
 เขาก็ก้อมเดินกระทำประตักมิณ สิ้นตติยวารกำหนด
 นมัสการประณตประนมลา²

พอดำชมความงามนางสุพรรณโสภา

การกล่าวชมนางในวรรณคดีไทยดูเหมือนจะเป็นสูตรเดียวกันหมด กวีจะพรรณनावัยวะของร่างกายแต่ละส่วน ตั้งแต่ศีรษะจรดเท้า พร้อมกับเปรียบเทียบอวัยวะนั้น

¹สำนักวัดสังฆกระจาย, "ชูชก," ใน มหาเวสสันดรชาดก (พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2516), หน้า 157.

²พระเทพโมลี (กลั่น), "มหาพน," ใน มหาเวสสันดรชาดก, หน้า 213.

กับสิ่งที่เห็นว่างงามตามทัศนคติของคนไทย เช่น หน้าเหมือนพระจันทร์ คิ้วโก่งอนเหมือน
กันทร จมูกเหมือนขอช้าง เป็นต้น นางในวรรณคดีทุกคนจึงมีความงามเป็นพิมพ์เดียวกัน
กรมสมเด็จพระปรมาธิบดีชิโนรสทรงพรรณนากความงามนางสุพรรณโสภาตามแบบฉบับนางใน
วรรณคดีทั่วไป เช่นกัน ดังนี้

พิศพักตร์อันเพ็ญพักตร์คือจัน	ทรจ่ารญาจ่ารัสศรี
พิศเกศคำกลมฉี่	นิลเสอศน์ล่าวรรณ
ดวงเนตรคังเนตรทรุณโป	คกของยบับพรรณ
คิ้วโก่งคือวงบวรกุดัน	ทอนโก่งเมื่อผดงแมลง
นาสาคือชอกชสุชาม	บตีคูประจุกแสง
กลีบกาจจนโกมลมาแปลง	เปนกรรมแก้วกัปุ่นปาน ¹

แม้ลักษณะความงามของนางสุพรรณโสภาจะไม่ต่างไปจากนางในวรรณคดี
เรื่องอื่น และด้วยความงามนี้เองที่ทำให้พระสรพสิทธิ์หลงรัก แต่ความรักที่ทำให้พระเอก
รักและรักนางเอกล้วนต่างกัน เป็นกลวิธีของกวีโดยเฉพาะ เช่น ความรักระหว่างพระนล
กับนางทมยันตีเกิดจากหงส์ เป็นสื่อความรัก พระสมุทรโสมกับนางพินทุมคติใช้พระโพิเทพารักษ์
อุ้มสม แต่พระสรพสิทธิ์ทราบข่าวความงามนางสุพรรณโสภาจากพอลจากจนหลงรัก กลวิธีนี้มีใน
ลิลิตพระลอ เมื่อพระเพื่อนพระแพงทราบข่าวความงามพระลอ เกิดใช้ใจร้อนนด้วยความรัก
นางรินนางโรยซึ่งเป็นพี่เลี้ยงจึงคิดอุบายให้พระลอเดินทางมาหานาง โดยให้คนสนิททำเป็น
ไปค้าขายที่เมืองแมนสรวง และกล่าวชมความงามพระเพื่อนพระแพงให้พระลอฟัง ดัง
คำประพันธ์ว่า

ข้าจะใช้ชาวในย่นันท์ ชิคชอบอชณาสัย ไปซื้อชาย
วายลง แล้วให้ทองเที่ยวเงิน สรรเสริญโฉมสองศรี ทัว
บุรีพระลอ ชับชอยยศอ่าง ภาดูกษัตริย์เจ้าชาง ชันแท
ใครเทียม เทียบนา²

¹ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมาธิบดีชิโนรส, สรพสิทธิ์คำฉันท์, หน้า 28.

² ลิลิตพระลอ (พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2515), หน้า 10.

ด้วยกลวิธีที่เหมือนกัน แม้รายละเอียดจะแตกต่างกันบ้าง กล่าวคือ พอค้ำขม ความงามพระเพื่อนพระแพงเป็นแผนการที่ตระเตรียมล่วงหน้า แต่ในสรรพสิทธิ์คำฉันท์ไม่ใช่เป็นแผนการ อย่างไรก็ตาม เหตุผลอีกประการหนึ่งที่ผู้วิจัยเชื่อว่า เรื่องตอนนี้มาจากลิลิตพระลอคือ กรมสมเด็จพระปรมาธิบดีชิโนรสทรงกล่าวถึง "พระลอพระเพื่อนพระแพง" ในตอนที่พระสรรพสิทธิ์พลัดพรากจากนางสุพรรณโสภาและคร่ำครวญต่าง ๆ นานาวอนให้โกษาช่วยบอกขานางสุพรรณโสภา เช่นเดียวกับโกษาพาพระลอไปพบพระเพื่อนพระแพงในลิลิตพระลอคงคำประพันธ์ดังนี้

พญาลอลลอลสอง
เชิญนำสำนักนี้แสดง

ดูแห่งห้องพระเพื่อนแพง
สุคาด้วยเอ็นคุดู¹

เรื่องตอนนี้จึงนำมาจากลิลิตพระลอมากที่สุด

บทวิจารณ์

ตามประวัติกรมสมเด็จพระปรมาธิบดีชิโนรส พระองค์ทรงละเพศบวชเป็นสามเณร เมื่อพระชนมายุเพียง 12 พรรษา และทรงอยู่ในร่มกาสาวพัสตร์ตลอดพระชนมายุของพระองค์ ไม่ยุ่งเกี่ยวต่อทางโลกียวิสัย แม้กระนั้น พระองค์ก็ทรงแต่งบทวิจารณ์ไว้ในสรรพสิทธิ์คำฉันท์เช่นกัน คงเป็นการเลียนแบบวรรณคดีเรื่องอื่น เพราะมีปรากฏในวรรณคดีไทยแทบทุกเรื่อง จนเป็นวิธีอีกอย่างหนึ่งของการแต่งที่ขาดเสียมิได้ แม้บทวิจารณ์จะเป็นเรื่องสังวาสระหว่างชายหญิง ซึ่งไม่น่านำมากล่าวเปิดเผย แต่กวีก็แสดงออกด้วยภาษาที่ไพเราะ ก่อให้เกิดภาพ โดยใช่วรรณศิลป์เปรียบเทียบเป็นส่วนใหญ่ เช่น นิง คอกบัว ผน และคลื่นในทะเลมหาสมุทร เป็นต้น อ่านแล้วไม่รู้สึกลำเอียง เพราะไม่แสดงออกโดยโจ่งแจ้ง นับเป็นความสามารถพิเศษของกวี และเปิดโอกาสให้กวีแต่ละท่านพรรณนาความรู้สึกล้ำนอย่างเต็มที่ คงเนื่องด้วยกรมสมเด็จพระปรมาธิบดีชิโนรสทรงเพศบวชชิตดังกล่าวข้างต้น บทวิจารณ์ในสรรพสิทธิ์คำฉันท์จึงไม่โลกโชน การเปรียบเทียบจึงคล้ายวรรณคดียุคก่อนโดยทั่วไป ดังคำประพันธ์ดังนี้

¹ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมาธิบดีชิโนรส, สรรพสิทธิ์คำฉันท์, หน้า 119.

เสวยสวัสดิสังวาสยาม	สุขโสรจในสนาม
สรนุกนิสรอยสรวรรค	
ภุมเรศรอนเคล้าคลึงกัน	ชรสเรณูจรัล
จรคทุกมอนแบะบัว	
โกสมุขมชื่นชมชวี	ชอกกลีบขรมวี
ภมรมาชราบศรีสลาย ¹	

ในรามเกียรติ์ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทรงพรรณานาบท
อัครรยระหว่างพระรามกับนางสีดา เพียงพอสังเขปดังนี้

ว่าพลางอิงแอบแนบชิด	จุมพิตด้วยความเสนาหา
พระกรเลี่ยมลอคสอดคควา	ทองมณฑาทิพสุมาลย์
หยอกเข้าเคล้าคลึงเกี่ยวหวัด	ประคิพพิทักลักลิ้นหอมหวาน
ภุมรินบินวอนคัคคานันต์	เชยบุษบาบานอรชร
พระพายพัดคองกลีบโกมล	ชยายแย้มเสาวคนชเกสร
สองสมสองสุขสดาวาร	สองสมรสำราญทั้งสององค์ ²

สมุทรโฆษคำฉันท์ซึ่งเป็นวรรณคดีอีกเรื่องหนึ่งที่ได้เค้าเรื่องมาจากสมุทโฆษ-
ชาดกในปัญญาสชาดก ก็มีบทอัครรยเช่นกัน ระหว่างพระสมุทรโฆษกับนางพินทุมตี ดัง
คำประพันธ์ว่า

พระเชยชมแกมเกลากาม	โถมน้องโถมงาม
ตระการตระกองกรรฐา	
เชยฉิกรสโชนฐฐา	มือพานแนวนา-
ก็ทองสรแทบทรงสมร	

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 57.

² พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก, รามเกียรติ์, 1 : 437-438.

นมมอญตราติคอกอร

เอวองค์พระกร

กระหวัดกระเหม่นกามา¹

ฉะนั้น บทข้อจรรยในสรรพสิทธิ์คำฉันท์จึงสันนิษฐานที่มาไม่ได้แน่นอน คงเลียนแบบวรรณคดีรุ่นก่อนหน้า

สามกษัตริย์ยกทัพมาชิงนางสุพรรณโสภา

เรื่องตอนนี้มีส่วนคล้ายคลึงกับเรื่องในสมุทรโฆษคำฉันท์มากที่สุด ทั้งเนื้อเรื่องและการใช้ภาษา เรื่องในสมุทรโฆษคำฉันท์มีอยู่ว่า หลังจากพระสมุทรโฆษได้ยกศรและแสดงศิลปะต่าง ๆ ตามกติกาของพระเจ้าสีหนรคฤศ และโคครองนางพินทุมตีในที่สุด เหตุการณ์นี้สร้างความฉงนหวงให้แกกษัตริย์อื่น ๆ มาก ต่างตระเตรียมกองทัพชิงนางพินทุมตีจากพระสมุทรโฆษ มหาอำมาตย์สูงสุดก็บ่เจรวาห้ามทัพ แต่ไม่เป็นผลสำเร็จ ก่อนจะต่อสู้กันนั้น พระสมุทรโฆษถามมหาอำมาตย์สูงสุดถึงชื่อเสียงเรียงนามของบรรดาศัตรู มหาอำมาตย์สูงสุดก็บ่ตอบคำถาม ถึงคำประพันธ์ว่า

.....

ขุนไคอันคุดอิททรง	วรจักรใจฉลา
ปิ่นยันกันคาลอรณมหา	ภูเขนทราญระ
ขุนนั้นกระลิ่งภูชะโร	ฤทธิอาจควยเคชะ
เคโชนภาพพลพระ	พิริยอันประกอบพร
ขุนไคอันชีสุวรรณรต	แลเทียมไคอันองค์อร
ทวยทรงชบวรศร	สำแดงแกล้วในกลางรงค์
ขุนนั้นชื่อทวามคชราช	อำนาจอนอาจสง-
ท้าวไพรีนรินและทรงง	คณศัตร์กบภมาง ²

¹สมุทรโฆษคำฉันท์, หน้า 79.

²เรื่องเดียวกัน, หน้า 124-125.

ในสรรพสิทธิ์คำฉันท์ พระสรรพสิทธิ์ตามอำมาตย์จิตรเสน ถึงชื่อสามกษัตริย์
เช่นกัน คำตอบของจิตรเสนเหมือนกับคำตอบของสุสังข์ศิลป์ กรมสมเด็จพระปรमानุชิตชิโนรส
ทรงเลียนแบบการใช้ภาษาในสมุทรโฆษอย่างจงใจ คือคำว่า "ขุนโต" และ "ขุนนั้น" ดัง
คำประพันธ์ว่า

ขุนโตอันทรงรถกิเลน	แลกระหลอกกระดังง์
แสนยาพลากรกำจร	ศัพทธรองสำเร่องรณ
ขุนนั้นคือพรหมทัต	ธรมุคำรังสกล
กาลสิกรษ์สุพิพิชฌณ	ทลมงมไทศวรรย์
ขุนโตสถิตยณรถสิน	ชพราช
กวัดแกวงลำแพงเพ็ชรอัน	อติเรกพหลหาญ
ขุนนั้นคือ เการพยนเรน	ทรไทธราธาร
เกลองกรุงกรูรมยพิศาล	ภิเชกเสวยยสวรรยา
ขุนโตอันเนาวรรตมาค	สรพราศพณทคาศคา
กร เกาะกัทัพพิษฎรา	วุชหาวคำแหงแสดง
ขุนนั้นคือ โทศลบตี	ศวรรเคชเรองแรง
ถวัลยรัชบุรินทร์มิถิลแขวง	วิเททเศเชตรขัน ¹

เรื่องตอนนี้มาจากสมุทรโฆษคำฉันท์อย่างแน่นอน

บทชมดง

บทชมดงในสรรพสิทธิ์คำฉันท์มีส่วนคล้ายคลึงกับบทชมดงในรามเกียรติ์ กล่าวคือ
บทชมดงในรามเกียรติ์เป็นเรื่อง เสริมแทรกกระหว่างทางที่พระรามพานางสีดาลลับอยู่ชยา มี
บทชมไม้ นก ปลา และสัตว์บกนานาชนิด ต่างกันแต่ว่า บทชมดงในสรรพสิทธิ์คำฉันท์พรรณนา
รายละเอียดมากกว่า กรมสมเด็จพระปรमानุชิตชิโนรสอาจทรงเลียนแบบบทชมดงจากรามเกียรติ์
จึงทรงเสริมบทชมดงระหว่างทางที่พระสรรพสิทธิ์พานางสุพรรณโสภากลับอโศกนคร และทรง

¹ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรमानุชิตชิโนรส, สรรพสิทธิ์คำฉันท์, หน้า 69.

ขมสิ่งต่าง ๆ เหมือนกัน หรือพระองค์อาจทรงรับเพียงแนวคิดเท่านั้น หากพิจารณาจากวรรณคดีเรื่องอื่น ๆ ประกอบ เช่น สมุทรโฆษคำฉันท์และมหาเวสสันดรชาดกแล้ว ข้อสันนิษฐานประการหลังดูมีน้ำหนักมากกว่า เพราะต่างมีบทชมดงและกล่าวขมสิ่งต่าง ๆ เหมือนกัน เพราะบทชมดงเป็นบทชมธรรมชาติ ฉากป่าจึงเป็นฉากที่เหมาะสมที่สุด กวีสามารถสรรสิ่งที่จะนำมาพรรณนาได้อย่างเต็มที่ ไม่มีขอบเขตจำกัด เพียงแต่เอาชื่อต้นไม้หรือสัตว์ต่าง ๆ มากล่าวรวมกัน ความเด่นของบทชมดงอยู่ที่ความรอบรู้ของกวี เช่น ด้านพฤกษศาสตร์ หรือสัตวศาสตร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านศิลปะการใช้ภาษา หากกวีใดสามารถแต่งได้สัมผัสคล้องจอง มีการเล่นคำทั้งสระและพยัญชนะมากเท่าใด บทชมดงนั้นก็ยิ่งไพเราะเท่านั้น กวีจึงมักเสริมบทชมดงเพื่อประกวดประชันกันสุนทรีย์ะทางภาษา และแสดงภูมิรู้ของกวี มีปรากฏในวรรณคดีแทบทุกเรื่อง จนเป็นวิธีการแต่งอีกอย่างหนึ่งเช่นเดียวกับบทชมเมือง หรือบทศักรรย

แม่บทชมดงจะเป็นวิธีการแต่งวรรณคดี แต่เมื่อพิจารณาถึงชื่อต้นไม้ในสรรพสิทธิ์คำฉันท์แล้ว เห็นได้ว่ามีรายละเอียดพอ ๆ กับกาพย์ห่อโคลงนิราศธารทองแดง บทพระนิพนธ์ของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร แต่ชื่อต้นไม้กลับพ้องกับชื่อต้นไม้ในกัณฑ์มหาพนในมหาเวสสันดรชาดกสำนวนของพระเทพโมลี (กลิน)

ในกัณฑ์มหาพน พระเทพโมลี (กลิน) พรรณนาว่า

... สุรพิภักฎกาญจนแก้ว เกดกรรณิการแกม มหาหงส์
ประยงค์แย้มยี่แซง เข็ม สายหยดพุดตานกับบาน เต็มแต่
ลวนเหลากหลายตรลบดง รวบ ๆ ลำควนส่งทรง
สร้อยสุคนธา หอมประทีนกลินโยทะกา ตระการใจ
จำป่าออกคอกกกลไสว เรณูนวล¹

ในสรรพสิทธิ์คำฉันท์ กรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรสทรงพรรณนาว่า

มลิลา กุหลาบ แกม
นางแย้มยี่สุนบาน

จำปี แปม พิภักฎ กาญจน
บุษปชาติ ชูมกา

¹พระเทพโมลี (กลิน), "มหาพน," ใน มหาเวสสันดรชาดก, หน้า 206.

สายหยกพุกจีบกลีบ
ประยงค์โยทกามา

จำปาศักดิ์
ลี้คอกในคองคอน¹

จากตัวอย่างบทกวีในกัณฑ์มหาพนซึ่งแต่งเป็นร้อยยาวเพียง 6 วรรค เทียบ
กับบทกวีในสรรพสิทธิ์คำฉันท์ซึ่งใช้คำประพันธ์อินทวิเชียรฉันทเพียง 2 บท มีชื่อต้นไม้ซ้ำกัน
ถึง 7 ชื่อ คือ พิกุล (ทอง) ประยงค์ นางแย้ม สายหยก กุหลาบ โยทกามา และจำปา นอก
จากนี้ยังมีชื่อต้นไม้ที่คล้ายคลึงกัน แต่ต่างชนิดอีก 2 ชื่อ คือ ยี่เซ่ง - ยี่สุน และ พุกตาน -
พุกจีบ จึงพออนุมานได้ว่า บทกวีในนี้ น่าจะได้รับอิทธิพลจากกัณฑ์มหาพนในมหาเวสสันดรชาดก
เหตุผลที่สนับสนุนข้อคิดนี้คือ กรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรสทรงแต่งมหาเวสสันดรชาดกเช่นกัน
แต่ทรงเว้นกัณฑ์มหาพน เพราะทรงพระดำริเห็นว่า ไม่สามารถจะทรงแต่งได้เพราะเทียบ
เทียบกับสำนวนของพระเทพโมลี (กลิ่น) ฉะนั้น จึงนับว่ากัณฑ์มหาพนมีอิทธิพลต่อพระนิพนธ์ของ
พระองค์มาก

ส่วนบทกวีนั้น มีชื่อน่าสังเกตคือ ชื่อนกบางตัวในสรรพสิทธิ์คำฉันท์ไปพ้อง
กับสมุทรโฆษคำฉันท์ ตอนพระสมุทรโฆษประทับแรมไพร เช่น นก "โพระคอก" แต่ในวรรณคดี
ทั้งสองเรื่องดังกล่าว ต่างแผลงคำใช้รูปศัพท์เหมือนกันคือ "ภูรโลก" และตามด้วยชื่อนกชนิด
เดียวกันอีกคือ "โคกมา" ดังคำประพันธ์ดังต่อไปนี้

ในสมุทรโฆษคำฉันท์

ภูรโลกโคกมาหน้าแดง

กคเพลิงเริงแรง

และมินวอนรอนเรียง²

ในสรรพสิทธิ์คำฉันท์

เขาคุ่มกระตรุมกระไทร

ตระไนในสนั่นเสียง

ภูรโลกโคกมาเมียง

มมายุกูญูแจจ³

¹ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส, สรรพสิทธิ์คำฉันท์, หน้า 86.

² สมุทรโฆษคำฉันท์, หน้า 64.

³ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส, สรรพสิทธิ์คำฉันท์, หน้า 88.

จากข้อสังเกตนี้ ชวนให้คิดว่า บทชมนกนี้น่าจะได้รับอิทธิพลจากเรื่อง
สมุทรโฆษคำฉันท์ ยิ่งกรมสมเด็จพระพรหมานูชิตชิโนรส เป็นกวีอีกผู้หนึ่งที่ทรงร่วมแต่งด้วย ข้อ
สันนิษฐานนี้จึงน่าจะเป็นไปได้

การสันนิษฐานที่มาของบทชมนกนี้สรุปไม่ได้แน่นอน แต่คงมีแนวคิดจากเรื่อง
ในรามเกียรติ์ อิทธิพลการแต่งจากกัณฑ์มหาพนในมหาเวสสันดรชาดก และสมุทรโฆษคำฉันท์
ผสมผสานกับจินตนาการ ของกรมสมเด็จพระพรหมานูชิตชิโนรส

ยักษ์กาลจักร ลักนางสุพรรณโสภา

การที่ตัวละครฝ่ายร้าย เช่นยักษ์มาลักพระเอกหรือนางเอกไป เป็นเรื่องที่
ปรากฏเสมอในวรรณคดีไทยประเภทประโลมโลกหรือจักร ๆ วงศ์ ๆ เช่น นางผีเสื้อสมุทร
ซึ่งเป็นยักษ์ลักพระเอกยมฉินในเรื่องพระอภัยมณี หรือทศกัณฐ์ลักนางสีดาในรามเกียรติ์ ด้วย
สาเหตุการลักที่เหมือนกันคือ หลงใหลในรูปโฉมภายนอกของพระเอกหรือนางเอก และใช้กล
วิธีด้วยพลังกำลังที่เหนือกว่า เช่นเดียวกัน แต่เรื่องยักษ์กาลจักรลักนางสุพรรณโสภาใน
สรรพสิทธิ์คำฉันท์ แม้สาเหตุจะเพราะรูปโฉมภายนอก แต่กลวิธีต่างกัน ยักษ์กาลจักรใช้วิธี
ร้ายมนต์สะกดให้หลับก่อน แล้วจึงอุ้มนางสุพรรณโสภาไปเมืองตน ดังคำประพันธ์ว่า

บัคโอมอ่านเวทวิธี

บงงนิทรพิริย

แลราชนเรนทรภรรคา

หลับไหลไปพื้นดินตา

ด้วยเดชพิทยา

สยบบสร้างสมประที¹

กลวิธีนี้คล้ายคลึงกับเรื่องในรามเกียรติ์ตอนไมยราพสะกดทัพ การที่ไมยราพ
สะกดทัพครั้งนี้ก็เพื่อลักตัวพระรามไปยังบาดาล แต่โดยการเป่ายาสะกดให้กองทัพพระราม
หลับสนิท ไม่ให้การร้ายมนต์อย่างในสรรพสิทธิ์คำฉันท์ ดังคำประพันธ์ว่า

¹เรื่องเดียวกัน, หน้า 100.

จึงหยุดยั้งอยู่เมื่อลม
 เทยาสะกคณิทร

ท่าตามอาคมยักษ
 ไส้กลองรัตนแล้วเป่าไป¹

แม้รายละเอียดจะแตกต่างกันบ้าง แต่จุดประสงค์คงเหมือนกัน คือต้องการให้
 ผู้ถูกดักตัวไปหลบเสียก่อน ฉะนั้นถึงแม้ว่าเรื่องยักฆกาลจักร ลักนางสุพรรณโสภานี้ จะเป็นโครง
 เรื่องประเภทประโลมโลกหรือจักร ๆ วงศ์ ๆ ก็ตาม แต่คงได้เค้าความคิดจากรามเกียรติ์
 ประกอบบาง

นางสุพรรณโสภาทั้งสี่ข้อยธิฐาน

การตั้งสี่ข้อยธิฐานแสดงความซื่อสัตย์ต่อสามีกล่าวไว้หลายครั้งในรามเกียรติ์
 การตั้งสี่ข้อยธิฐานนี้เป็นข้อพิสูจน์ความจริงหรือความบริสุทธิ์ทั้งใจและกาย หากใจและกาย
 บริสุทธิ์จริงหรือกล่าวตามจริงทุกประการแล้ว ข้อยธิฐานนั้นก็จะเป็นจริงด้วย เช่น ตอนนาง
 สีดาลุยไฟพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของนางระหว่างที่อยู่เมืองลงกาถึง 14 ปี ดังคำประพันธ์ว่า

นอม เฝ้ารอภิวาหนพระสามี
 กล่าวคำสัตยาสาบาน
 ขอเทพท้าวทุกองค์
 แมนขาระคนรสรัก
 นอกออกไปจากพระจักรกฤษณ์
 ไม่ซื่อต่อเบื้องบาทพระภูวไนย
 ขอจงพระเพลิงเจ้าสังหาร
 ให้ตนรกอเวจี
 แมนขาดครองสี่ข้อยธิธรรม
 จะเหยียบย่างเข้าไปในเพลิงลุก

เพื่อตั้งจิตพิชฐาน
 ต่อเทวามัฆวานพร้อมพิศตร
 จงเป็นทิพย์พยานให้ประจักษ์
 ค่ายทศพิศตรแลชายใด
 มาตรแมนแต่จิตพิศมัย
 ประกอบการสิ่งใดที่ไม่ดี
 ฆมนามข้ามวายุอยู่ที่นี้
 แสนกัณม์พันปีอย่าพันทุกซ์
 เทวัญจงช่วยให้เป็นสุข
 ทุกก้าววยารอนบาท²

¹พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก, รามเกียรติ์, 1 : 1194.

²เรื่องเดียวกัน, 2 : 571.

ส่วนเรื่องที่ใจยักษ์กาลจักรต้องร้อนเรือดังไฟเผา จนไม่สามารถเข้าใกล้นาง
สุพรรณโสนานั้น คล้ายคลึงกับเรื่องในรามเกียรติ์อีกเช่นกัน ทศกัณฐ์พยายามลวนลามนางสีดา
เป็นชานาแต่ไม่สำเร็จก็เพราะเหตุผลดังกล่าว ดังคำประพันธ์ว่า

เคชะโพธิสมภาร
พระยายักษ์เข้าใกล้บังอร

พระมารดาโลกดวงสมร
ให้รอนฤทัยดังไฟกัลป์¹

เรื่องตอนนี้จึงนำมาจากเรื่องรามเกียรติ์

บทนิราศ

บทนิราศเป็นบทพรรณนาความโศกเศร้าอันเนื่องมาจากการพลัดพราก โดย
มากจะเปรียบเทียบกับธรรมชาติ เช่น ต้นไม้ สัตว์ต่าง ๆ หรือลมฟ้าอากาศ เป็นต้น ตัวอย่าง
ตอนพระร่ำมเคียดงในรามเกียรติ์ เนื่องจากเกิดเหตุที่ไม่สงบ พระรามจึงออกป่า 1 ปี ใน
ระยะ 1 ปีนั้น นอกจากพระรามได้ปราบปรามยักษ์ต่าง ๆ แล้ว ยังมีบทนิราศพรรณนาความ
โศกเศร้าที่ของพลัดพรากจากนางสีดาประกอบด้วย ดังคำประพันธ์ว่า

พระชมหมูปักษาธิชากร
นางนวลเหมือนนวลยุพาพาล
นกแก้วจับเคียงคูพลอด
จากพรากจับร้องคร่ำครวญ

บ้างบินวอนรอร่องสำเนียงหวาน
สมานรักพี่แนบถนอมนวล
เหมือนยอคมิ่งเคยเคียงพี่แยมสรवल
เหมือนนึ่งพรากจากนวลวนิดา²

เนื่องจากโครงเรื่องสรรพสิทธิ์คำฉันท์เป็นโครงเรื่องประเภทประโลมโลก
หรือจักร ๆ วงศ์ ๆ มีเหตุการณ์กล่าวถึงยักษ์มาลักพระเอกหรือนางเอกเสมอ ฉะนั้น การ
พลัดพรากจึงย่อมเกิดขึ้นเป็นธรรมดา กรมสมเด็จพระปรมาธิบดีฯ โสรสจึงทรงเสริมบทนิราศ
เพื่อให้สอดคล้องกับโครงเรื่องดังกล่าว และแสดงความสามารถด้านการใช้ภาษาด้วย เพราะ
เป็นเรื่องเกี่ยวกับความรู้สึกทางใจ ซึ่งเป็นบทพรรณนาที่ยากที่สุด แม้พระนิพนธ์ของพระองค์

¹ เรื่องเดียวกัน, 1 : 751.

² เรื่องเดียวกัน, 2 : 1459.

บางเรื่องจะไม่มีโครงเรื่องค้างกล่าว เช่น ลิลิตตะเลงพ่าย เป็นเรื่องราวเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ แต่พระองค์ทรงเสริมบทนิราศตอนพระมหาอุปราชายกทัพมาตีกรุงศรีอยุธยาไว้อย่างไพเราะเพราะพริ้ง บทนิราศตอนนี้พระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณทรงกล่าวชมว่า เป็นบทนิราศยอดเยี่ยมที่สุด

ฉะนั้น บทนิราศในสรรพสิทธิ์คำฉันท์จึงไม่รู้ที่มาแน่นอน เพราะมีปรากฏในวรรณคดีแทบทุกเรื่อง โดยเฉพาะเมื่อมีเหตุการณ์ที่กล่าวถึงการพลัดพรากจากกัน

นรเชษฐคำสช่วยคลี่คลายปัญหา

เรื่องตอนนี้คล้ายคลึงกับเรื่องพระสุชนชาตกในปัญญาสชาตก นางมโนห์ราต้องพลัดพรากจากพระสุชนเนื่องจากบุโรหิตใส่ความ จับนางมโนห์รามายูชายัญ นางมโนห์ราจึงบินหนีกลับเขาไกรลาส พระสุชนออกติดตามนางมโนห์ราด้วยความรัก และกัศสพฤาษีเป็นผู้ชี้ทางให้พระสุชนไปเขาไกรลาส จนพบนางมโนห์ราในที่สุด เช่นเดียวกับนรเชษฐคำสเป็นผู้ชี้ทางให้พระสรรพสิทธิ์ไปเขากาลงกูฏ และได้นางสุพรรณโสภาคืนจากยักษ์กาลจักร รายละเอียกแตกต่างกันบ้าง กล่าวคือ กัศสพฤาษีรู้ที่อยู่ของนางมโนห์รายุก่อน แต่นรเชษฐคำสต้องเพ่งฉานจึงรู้ที่อยู่ของนางสุพรรณโสภา อย่างไรก็ตาม เหตุการณ์ส่วนใหญ่ยังคงเหมือนกัน เรื่องตอนนี้จึงสันนิษฐานว่านามาจากพระสุชนชาตกในปัญญาสชาตก

นรเชษฐคำส เสกม้าพิภย์และศรพิภย์

เรื่องฤาษีเสกม้าพิภย์ให้กับตัวละครเอกไม่พบในวรรณคดีเรื่องใด แต่การเสกศรพิภย์มีปรากฏเสมอ วรรณคดีที่กล่าวมากที่สุดคือรามเกียรติ์ เมื่อพระราม พระลักษมณ์ พระพรต และพระสัตรุด ออกเดินทางจากเมืองไปศึกษาศิลปวิทยากับพระฤๅษีวิสิษฐ์และสวามิตร ครั้นศึกษาจบ พระฤๅษีได้ขุบศรให้แก่ 4 กุมาร เป็นอาวุธต่อสู้กับยักษ์ คังค้ำประพันช้ำว่า

จำจะกองกุ่มทกระลากิจ
ให้ศรเกิดในกลางอักษี
คิดแล้วจึงสองพระอาจารย์

โดยวิษณุเวทเรื่องศรี
จึงจะเรื่องฤทธิเกรียงไกร
ประกอบการจะขุบศรให้¹

¹เรื่องเดียวกัน, 1 : 362.

เรื่องนร ธรรม์คามส เสกศร ทิพย์จึงคงมาจากรามเกียรติ์ และคงด้วยเหตุผล
 ที่ว่าเมื่อกรมสมเด็จพระปรมาธิบดีอินทรสทรงกำหนดให้นร ธรรม์คามส เสกศร ทิพย์เป็นอาวูช
 แก่พระสรพลสิทธิ์แล้ว จึงควรให้เสกมาทิพย์ด้วยในเวลาเดียวกัน เพราะมาเป็นสัตว์ที่วิ่งได้
 เร็ว เหมาะสมกับเนื้อเรื่อง แต่การที่พระองค์ทรงจินตนาการให้มาทิพย์เหาะเหินเดินอากาศ
 ได้ คงได้เค้าความคิดมาจาก สุนัขชาดกในปัญญาสชาดก บทบาทของมณีกั๊กชือศิวราชเปรียบ
 เหมือนผู้ช่วยพระสุชนุ เป็นผู้นำพระสุชนุไปพบนางจิริปภา และได้ร่วมผจญภัยต่าง ๆ มากมาย
 แม้มมาทิพย์ในสรพลสิทธิ์คำฉันท์จะไม่ค่อยมีบทบาทมากนัก แต่ก็เป็นที่น่าพระสรพลสิทธิ์
 ไปพบนางสุพรรณโสภาเช่นกัน

ยักษ์กาลจักรภูอาวูช

เหตุการณ์ตอนนี้เหมือนเรื่องในรามเกียรติ์ เมื่อทศกัณฐ์ตาย ท้าวอัศรรณซึ่ง
 เป็นสหายสนิทจึงคิดแค้นฝ่ายพระราม ยกกองทัพออกมาต่อสู้ พระรามแดงศรพรหมาสตรฎก
 ท้าวอัศรรณกายขาดเป็น 2 ท่อน แต่ท้าวอัศรรณไม่ตาย กลับเพิ่มร่างมากขึ้น จากสอง
 เป็นสี่ จากสี่เป็นแปด ยิ่งฆ่าฟันก็ยิ่งเพิ่มร่างมากขึ้นตามลำดับ ดังคำประพันธ์ว่า

ต้องแปดอัครธอสุรี
 กลิ้งกลาดคาอยู่กับดินคอน
 แตะแดงซ่าไปเป็นหลายหน
 กลับเป็นรูปกายขึ้นเป็นพัน

อินทรีย์ขาดเป็นสิบหกท่อน
 แล้วเป็นกายกร ขึ้นพร้อมกัน
 ไม่วายชนมสิ้นชีพอาสัญ
 เช่นเขี้ยวเคี้ยวฟันจะราวี¹

ลักษณะตัวละครยักษ์กาลจักร เช่นเดียวกับอัครธอในรามเกียรติ์ทุกประการ
 เรื่องตอนนี้จึงนำมาจากรามเกียรติ์

พระสรพลสิทธิ์สอนศีล 5 แก่ยักษ์กาลจักร

เหตุการณ์ตอนนี้มีอยู่ในเรื่องสุนัขชาดกในปัญญาสชาดก พระสุชนุได้สอนศีล 5
 แก่มันตารยักษ์เช่นกัน กล่าวคือ มันตารยักษ์มีส่วนทำให้พระสุชนุต้องพลัดพรากจากนางจิริปภา

¹ เรื่องเดียวกัน, 2 : 611.

เมื่อพระสุมนุโคนางจิรปภาคินแล้ว (เหตุการณ์คล้ายคลึงสมุทโทฆสาตก) ไทหวนกลับไปรับนางอัญชนวดีซึ่งเป็นน้องสาวมันตารักษ์ โอกาสนี้เองที่พระสุมนุสอนศีล 5 แก่มันตารักษ์ด้วยผู้แต่งบรรยายความตอนนี้อย่างละเอียด คงเพื่อเป็นการสั่งสอนพุทธศาสนิกชนนั่นเอง กรมสมเด็จพระปรมาธิบดีชิโนรสทรงนำเหตุการณ์ตอนนี้จากสุมนุชาดกมาเสริมเรื่องในสรรพสิทธิ์คำฉันท์ เพราะเหตุการณ์ในเรื่องสอดคล้องกันดี

4.3 ผลจากเรื่องเสริม

จากการวิเคราะห์ที่มาของเรื่องเสริมในสรรพสิทธิ์คำฉันท์ทั้งหมด เรื่องเสริมส่วนมากมีความคล้ายคลึงกับวรรณคดีเรื่องก่อน ๆ บางเหตุการณ์ลอกเลียนจากวรรณคดีเรื่องอื่นอย่างเห็นได้ชัด เช่น สามกษัตริย์ยกทัพมาชิงนางสุพรรณโสภา เป็นต้น แม้เรื่องเสริมเหล่านี้จะไม่ใช้สิ่งแปลกใหม่ แต่ก็ควรแก่การสนใจไม่น้อย กรมสมเด็จพระปรมาธิบดีชิโนรสทรงหยิบยกเหตุการณ์บางตอนจากวรรณคดีเรื่องต่าง ๆ มาประกอบปรุงแต่งสรรพสิทธิ์คำฉันท์อย่างเหมาะสม ทุกเหตุการณ์สอดคล้องกลมกลืนกับโครงเรื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พระองค์ทรงคงเค้าเรื่องเดิมจากสรรพสิทธิ์ชาดกอย่างครบถ้วน แสดงถึงความพิถีพิถันในงานนิพนธ์ ส่งผลให้สรรพสิทธิ์คำฉันท์มีเนื้อหาสาระที่เกินเหนือกว่าสรรพสิทธิ์ชาดก ในที่นี้ผู้วิจัยจะกล่าวเฉพาะผลจากเรื่องเสริมในประเด็นที่สำคัญ 4 หัวข้อ คือ

4.3.1 ลักษณะนิสัยตัวละคร พระสรรพสิทธิ์ซึ่งเป็นตัวละครสำคัญของเรื่อง แต่เดิมมีเพียงลักษณะนิสัยเดียวคือ ความฉลาดในการแก้ไขปัญหิต่าง ๆ ด้วยสติปัญญา แต่เมื่อเสริมเหตุการณ์ต่าง ๆ ลงไปแล้ว ช่วยเพิ่มลักษณะนิสัยพระสรรพสิทธิ์ให้เด่นชัดกว่าเดิม เช่น ความกล้าหาญ กตัญญู และทรงคุณธรรม เป็นต้น ตัวละครสำคัญอีกตัวหนึ่งคือนางสุพรรณโสภา นอกจากนางจะมีความฉลาดในการเลือกคู่ครองแล้ว ยังมีความจงรักภักดีและซื่อสัตย์ต่อสามี ซึ่งก็เป็นผลจากเรื่องเสริมเช่นเดียวกัน ความหลากหลายของลักษณะนิสัยตัวละครนี้ ไม่เพียงแต่ช่วยให้ตัวละครเหล่านั้นน่าสนใจยิ่งขึ้น หากยังเป็นการช่วยสอนจริยธรรมแก่ผู้อ่านทางอ้อมด้วย

4.3.2 ความรู้จากเรื่องเสริม แม้วรรณคดีจะไม่ใช่วรรณคดีที่มุ่งสอนความรู้โดยตรง แต่วรรณคดีก็สอดแทรกเกร็ดความรู้ต่าง ๆ ไว้มากมาย เช่น ประเพณีต่าง ๆ ในขุนช้างขุนแผน การจัดการบวชนาค หรือการตั้งทัพในลิลิตตะเลงพ่าย เป็นต้น ความรู้ที่ได้รับจากเรื่องเสริม

ในสรรพสิทธิ์คำฉันท์มีมากมายหลายอย่าง แบ่งตามประเภทต่าง ๆ ได้ดังต่อไปนี้

4.3.2.1 ความรู้เรื่องธรรมชาติ ไคแก่ชื่อต้นไม้ และสัตว์ต่าง ๆ มีกล่าวโดยละเอียดในบทชมคง และบทนิราศ ชื่อบางชื่อไม่ค่อยคุ้นหูนัก เช่น ตะลิงปลิง เป็นชื่อต้นไม้ชนิดหนึ่ง หรือ กระจวน ซึ่งเป็นชื่อนก เป็นต้น ชื่อเหล่านี้จึงเป็นประโยชน์และให้ความรู้ด้านพฤกษศาสตร์ และสัตวศาสตร์แก่ผู้สนใจสำหรับศึกษาค้นคว้าเป็นอย่างยิ่ง

4.3.2.2 ความรู้เรื่องป่าหิมพานต์ แม้ว่าจะไม่ละเอียดมากนัก เช่นที่กล่าวไว้ในไตรภูมิพระร่วง แต่ก็ให้ความรู้บางพอสรุปได้ กล่าวคือ ชื่อสระทั้ง 7 สระในป่าหิมพานต์ได้แก่ สระโนคาต ฉันทันต์ กุณาล กังคฆุล สีหะปะปาตะวาปี มังคทาภิณี และรดกาล โดยเฉพาะสระโนคาตมีภูเขาล้อมรอบ 5 ลูก คือ คันธมาทน์ จิตรกัญญ ไกรลาส ภาพกัญญ และสุทัศน์ นอกจากนี้ยังกล่าวถึงแม่น้ำอีก 5 สาย หรือที่เรียกว่า ปัญจนี ไคแก่ คงคา ยมนา มหิ สรรภู และอจิรวดี

4.3.2.3 ความรู้เรื่องนักษัตร หมายถึงหมู่ดาว 27 หมู่ กรมสมเด็จพระพรหมานุชิตชินโนรสทรงพรรณนาไว้ทั้ง 27 หมู่ ดังคำประพันธ์ ดังนี้

โนนอัสสูปี่คือที่ษชาติ	อันลีลาศในคัคณา
ที่ถัดัญญูติกรณิปรา	กฏไก่อันฐนพาน
หมู่สามสมมุติทุกกฏโบ	คกกฤติกาขาน
ที่สี่คือโรหินีบันดาล	คจรมงงรมายหมาย
หนาหาแห่งการกรเมียด	มฤคเคียรฤคลาศคล้าย
ขวางฉิมรุชืออทรประกาย	ประกาศเพ็ญเภทราสวรรค
โพนบุณพันัสัตตมยล	กลไชยนาวาพรรณ
ปุยพ่ายก็คล้ายบุษยอัน	นักษัตรอัมภาสถาน
หมุนพเคารบคืออัสเลข	ยลแจกอาชาชาญ
มาฆะระยะทศบันดาล	อันคัมภ์โดยราศี
เอกรัสนักษัตรสมมุติคือ	บุพผลคณิณี
ทวาทศกำหนดคนภวดี	ทิศพูนอครณล

การาทัษฐานุกรมไตร	รัสถกษค่างล
จิตรากัปรางภูค่างล	เสถียรที่ลีสลี่หมาย
เบญจารศาวัสส์กริศ	มีจรัสถัมพรพราย
ไพศายโสฬศพรธราย	พีโรจรงเวหาหน
สับคาทศาคีออนุราช	กัโสภาสพภาค
อษฐรศันกษัทร สมบูรณยล	บัญญัติเชษฐการา
เอกุณพศไพโรจิตรมุล	ลตระะศักคิคคณา
บุพสาขวิลาศลักษณพิศา	สุทธแวงแณนโพยม
เอกเทศสมญศอกรสาพห	ชัชวาลยคือโคม
สาพันกัฟางวิ เขียรโจน	อุภาพิศสถิตสถาน
อนิสารูประภาคไตรเทศ	แลพิเศษโอฬาร
สัททพิศอันเพญพรธทรระการ	จตุราพศุสาแสง
เบญจเพศบุพพาทัชอันไพ	บุลยพายุเชตรแขวง
อุกรภัทชประภัศรระแลง	ลาคับฉัพพิศามี
สับคาพศาคีสุทชฤก	ษคือเรวคี่ลี
ลาเลื่อนคเคื่อนอนิลวิถี	พิศเถือกทั้งเวหาศ ¹

อนึ่ง ชื่อหมุกดาวเหล่านี้ในหนังสือบางเล่มกล่าวไม่ค่อยตรงกัน คงเนื่องด้วยรูปศัพท์ของภาษา คือบางเล่มใช้ภาษาบาลี บางเล่มใช้ภาษาสันสกฤต และบางครั้งก็เพราะรูปแบบการประพันธ์บังคับ ผู้วิจัยจึงขอเปรียบเทียบชื่อที่มีใช้ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2493 เป็นบรรทัดฐาน ดังนี้

1. อัสสุณี	พจนานุกรมเขียน	อัสวีณี
2. ภรณี	"	ภรณี
3. กฤติกา	"	กฤติกา
4. โรหิณี	"	โรหิณี

¹สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส, สรรพศัพท์คำฉันท์, หน้า 148-150.

5. มฤคเคียร	พจนานุกรมเขียน	มฤคศิร
6. อัทธ	"	อารทรา
7. บุณพัษุ	"	บุณพัษุ
8. บุษย	"	บุษย
9. อศีเลข	"	อาศเลษา
10. มาฆะ	"	มฆา
11. บุพณลคฺณิ	"	บุรพณลคฺณิ
12. อฺกรณล	"	อฺตรณลคฺณิ
13. หัษฐา	"	หัสท
14. จิตรรา	"	จิตรา
15. สวัสติ	"	สวาติ
16. ไพศาย	"	วิศายา
17. อนุราช	"	อนุราชา
18. เชษฐ	"	เชษฐา
19. มฺล	"	มฺล
20. บุพสาช	"	บุรพสาช
21. อฺกรสาฬห	"	อฺตรสาช
22. สฬห	"	ศรวณะ
23. ฆนิสาฐ	"	ฆนิษฐา
24. สัตตพิศ	"	ศตภิษ
25. บุพพาทช	"	บุรพาทช
26. อฺกราทช	"	อฺตราทช
27. เรวตี	"	เรวตี

4.3.3 ความสนุกสนาน สรรพลิตธิชาตกเป็นเรื่องเพื่อการสั่งสอนพุทธศาสนิกชนค่าน
การใช้สติปัญญาแก้ไขปัญหาต่าง ๆ เนื้อเรื่องจึงออกจะเคร่งขรึม ไม่เอื้อต่อการบันเทิงนัก
เรื่องเสริมเหล่านี้จึงไม่เพียงแต่จะเน้นแก่นเรื่องให้เด่นชัดเท่านั้น หากยังช่วยเพิ่มพูนความ

สนุกสนาน ทำให้สรรพสิทธิ์คำฉันท์ชวนอ่านมากยิ่งขึ้น ด้วยโครงเรื่องประเภทประโลมโลก หรือจักร ๆ วงศ์ ๆ ซึ่งเป็นที่นิยมชมชอบของคนไทยมาจนนับแต่อดีตถึงปัจจุบัน เห็นได้จาก มหรรสพต่าง ๆ เช่น โชน ลีเก หรือแม่แต่ภาพยนตร์โทรทัศน์ เป็นต้น

4.3.4 รสแห่งกาพย์กลอน เป็นโวหารที่ถือเอาเนื้อความเป็นหลัก รัชฎี สุทธิสงคราม ได้กล่าวในหนังสือ พระประวัติและพระนิพนธ์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส เกี่ยวกับรสแห่งกาพย์กลอนไว้ว่า

ในกวีเวทประเภทโคลงฉันท์กาพย์กลอน และร้อยแก้วนั้น ควรจะประกอบไปด้วยรสแห่งกาพย์กลอน 4 รส คือ เรียกว่า เสาวรจนี นารีปราโมทย์ พิโรชาทัง และ สัลลาบังคพิไสย¹

เมื่อพิจารณาเรื่อง เสริมในสรรพสิทธิ์คำฉันท์แล้ว เห็นได้ว่าประกอบด้วย รสแห่งกาพย์กลอนทั้ง 4 รสโดยครบถ้วน ดังนี้

4.3.4.1 เสาวรจนี ได้แก่การกล่าวชมความงามตัวละครในเรื่อง และความงามของสถานที่ และอื่น ๆ โดยทั่วไป เช่น บทชมโฉมนางสุพรรณโสภา บทชมเมือง และบทชมคง

4.3.4.2 นารีปราโมทย์ ได้แก่บทเกี่ยวพาราดี แสดงความรักใคร่ โอ้อโลมปฎิโหลม เช่น บทอศักรรยระหว่างพระสรรพสิทธิ์กับนางสุพรรณโสภา

4.3.4.3 พิโรชาทัง ได้แก่ บทแสดงความโกรธแค้น อาฆาต เสียดสี และตัดพ้อท้อว่า เช่น ตอนนางสุพรรณโสภาตัดพ้อพระสรรพสิทธิ์ก่อนขอลับลิดกันคร โดยคิดว่าพระสรรพสิทธิ์จะกลับไปหาคนรัก และตอนพระสรรพสิทธิ์ทำยักษ์กาจักรต่อสู้ด้วยความโกรธแค้น

รัชฎี สุทธิสงคราม, พระประวัติและพระนิพนธ์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส, หน้า 278.

4.3.4.4 สัลลาปังคพิสัยได้แก่ บทพรรณนาความโศกเศร้า คร่ำครวญ

เช่น บทนิราศ ตอนพระสรรพสิทธิ์ของพลัดพรากจากนางสุพรรณโสภา

เรื่องเสริมเหล่านี้ ช่วยปรุแงสรรพสิทธิ์คำฉันท์ให้ดีเด่นกว่าสรรพสิทธิ์ชาตกใน ประเด็นต่าง ๆ อย่างเห็นได้ชัด แม้วาเนื้อเรื่องสรรพสิทธิ์คำฉันท์จะไม่สลับซับซ้อน ทุก เหตุการณ์เหมือนจะเอื้ออำนวยผลคือพระสรรพสิทธิ์ไปหมด พระสรรพสิทธิ์แทบไม่ได้เตรียม แผนการรับล่วงหน้าหรือไขกลศึกแต่ประการใดคร่าวไปซึ่งนางสุพรรณโสภาคืนจากยักษ์กาลจักร เพียงแต่เฝ้าการถอดดวงจิตเท่านั้น เนื้อเรื่องสรรพสิทธิ์คำฉันท์จึงค่อนข้างจืดชืด แต่ทั้งนี้ คง เนื่องด้วยกรมสมเด็จพระปรมาธิบดีชิโนรส ทรงมีพระประสงค์จะคงเค้าเรื่อง ลักษณะนิสัย ตัวละคร และถกนเรื่องในสรรพสิทธิ์ชาตกไว้ทั้งหมด เท่ากับจำกัดขอบเขตจินตนาการบางส่วน ของพระองค์มิให้ก้าวไกลออกไป แต่พระองค์ทำได้อย่างสมบูรณ์ตามพระประสงค์ทุกประการ

เนื่องจากสรรพสิทธิ์คำฉันท์เป็นวรรณคดีที่มีโครงเรื่องประโลมโลกหรือจักร ๆ วงศ์ ๆ คึงกล่าวข้างต้น เนื้อเรื่องจึงออกจะซ้ำซาก กล่าวถึงยักษ์ลักพาพระเอกหรือนางเอก ทำให้เกิดการพลัดพรากจากกัน และมีการชกชิงพระเอกหรือนางเอกกลับคืนในที่สุด แต่ว่าการผจญภัยที่น่าตื่นเต้นและพิสดารเกินกว่าจะเกิดขึ้นในชีวิตจริง เป็นเรื่องที่ยู่อานนิยมชมชอบ อาจเป็นเพราะว่าผู้อ่านที่ชอบเรื่องประเภทนี้ เป็นพวกที่อยากจะหนีไปเสียให้พ้นจากชีวิต ธรรมดาสามัญ แทนที่จะฆ่าตัวตาย เขาหนีไปแต่ในทางความคิดเห็น และความรู้สึกเท่านั้น¹ เป็นการหนีเพียงชั่วคราวชั่วคราวจากชีวิตจริงที่น่าเบื่อหน่าย หรือหนีจากความทุกข์ยากลำบาก จินตนาการว่าตนเองเป็นพระเอกรูปงาม มีความสามารถทั้งเชิงรบและเชิงรัก หรือเป็น นางเอกผู้เลอโฉม เป็นที่ต้องการของชายทุกคน และสมหวังทุกอย่างในบั้นปลายของชีวิต แม้วาผู้อ่านเคาเหตุการณ์ทุกอย่างในเรื่องล่วงหน้าได้ แต่มิได้หมายความว่า ความสนุกสนาน ของเนื้อเรื่องจะลดน้อยหรือจางลงไปด้วย โครงเรื่องประเภทนี้จึงคงอยู่ได้ถึงปัจจุบัน

การพิจารณาคุณค่าของวรรณคดีไม่ได้อยู่ที่เนื้อเรื่องแต่เพียงอย่างเดียว สิ่งที่สำคัญ ในการประเมินคุณค่าของวรรณคดีอยู่ที่ศิลปะการใช้ภาษามากกว่า เพราะตามคติในวรรณคดี ไทย ถือกันว่าวรรณคดีคือบทประพันธ์ที่ไพเราะเพราะเพราะหวัง แม้จะให้ความสำคัญแก่นเนื้อเรื่อง

ว่าต้องทำให้สนุกเพลิดเพลิน และเร้าความรู้สึกต่าง ๆ ที่เรียกกันว่า "กินใจ" ด้วย ก็ต้องมี ความงามในเชิงภาพยักลอน¹ วรรณคดีที่ใ้รับการยกย่องว่าแต่งได้ดีเยี่ยม เช่น ลิลิตพระลอ สมุทรโฆษคำฉันท์ อีเหนา หรือแม่แต่นิราศต่าง ๆ ซึ่งไม่มีเนื้อเรื่อง เป็นเพียงบทพรรณนา เช่น กำสรวลโคลงสั้น ทวาทศมาส นิราศนรินทร์ ล้วนแต่เป็นที่นิยมและซาบซึ้งใจของผู้อ่าน วรรณคดี ก็เพราะลีลาของภาพยักลอนเป็นใหญ่ คือ สัมผัสไพเราะ ความคมคายกระทัดรัด ในการใช้คำ ความสอดคล้องกันอย่างเหมาะสมเจาะของคำและความ การใช้ภาษาในสรรพนิตที่ คำฉันท์ไม่ต่างไปจากที่กล่าวนี้ ดังที่ผู้วิจัยจะวิเคราะห์ในบทภาษาวรรณศิลป์ในสรรพนิตที่คำฉันท์ต่อไป

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹เรื่องเดียวกัน, หน้า 119.